

ÇOCUKLARIN EVLİLİK ÇATIŞMASINI ALGILAYIŞI

*Gül Şendil**

ÖZ

Çocukların ebeveynlerinin evlilik çatışmasını nasıl algıladıklarını incelemek amacıyla yürütülen bu çalışma, hepsi orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzeye mensup, yarısı sağlıklı, yarısı da sağlıksız ailelerden gelen, 5-6, 9-10 ve 14-15 yaşlarında, toplam 122 kız ve erkek çocuk ve anne-babaları ile gerçekleştirilmiştir.

Verilerin toplanmasında, çocukların evlilik çatışmasını algılayışını değerlendirmek amacıyla, ebeveyn ilişkilerinin 5 farklı durumunu gösteren resim kartları, Anne-Baba ve Çocuk Bilgi Formu, Aile Değerlendirme Ölçeği ve KIT kullanılmıştır.

Çalışmanın bulguları, çocukların evlilik çatışmasını algılayışlarının onların gelişimsel seviyeleri tarafından etkilendiğini; evlilik çatışmasının şiddeti arttıkça, özellikle de fiziksel saldırganlığı içerdiği zaman, çatışmanın seyri açısından daha tümitsiz algılandığını ve çocuklar için daha üzüntü verici olduğunu göstermiştir.

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Gelişim Psikolojisi Anabilim Dalı

Children's Perceptions of Marital Conflict**ABSTRACT**

This research was conducted to analyse how children perceive the marital conflict between their parents. The subjects consisted of 122 boys and girls; at the ages of 5-6, 9-10 and 14-15; all from middle and high s.e.s; half of them from families having healthy relations and the other half from families having un-healthy relations. Assessment materials were as follows:

- 1) A Demographics Form for children and parents.
- 2) Five Picture Cards showing different parental relations
- 3) The Mc Master Family Assessment Device.
- 4) The KIT

The result of this research shows that the perception of marital conflict was affected by children's developmental characteristics. As the intensity of the marital conflict increased, children felt sadder and perceived the course of conflict as being more hopeless.

Aile ilişkilerinin çeşitli nedenlerle bozulması, hafif bir tartışmadan boşanmaya kadar çeşitli çatışmalara yol açabilir. Şimdiye kadar yapılan çalışmaların çoğu, evlilik çatışmaları ya da boşanmanın çocuklardaki anksiyete, saldırganlık, davranış bozukluğu gibi birçok uyumsuzluk, sosyal ve bilişsel yetersizlik ve düşük ders başarısı ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Cummings, Zahn-Waxler, & Radke-Yarrow, 1984; Cummings, & Cummings, 1988; Cummings, 1994; Porter, & O'Leary, 1980; Emery, & O'Leary, 1982; Emery, & O'Leary, 1984; Grych & Fincham, 1990; Gurman, & Kniskern, 1991; Smith & Jenkins, 1991; Erel, & Burman, 1995; Long, Forehand, Fauber, & Brody, 1987; Wierson, Forehand, & McCombs, 1988; Kaynaroglu, 1984; Aydın & Baskm, 1987). Ayrıca, çocukların çatışma karşısındaki tepkileri yaş (Cummings, Ballard, El-Sheikh ve Lake, 1991, Grych, 1998) ve cinsiyete (Gordis, Margolin ve John, 2001, Grych ve Fincham 1990) bağlı olarak farklılaşıyor görülmektedir.

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri konusunda yapılan araştırma sonuçları, çocuklarda görülen bir çok problemin, ailenin dağılmasından ziyade, boşanmaya götürücü çatışmalardan kaynaklandığı yönündedir (örneğin, Long & Forehand, 1987; Cummings, Zahn-Waxler, & Radke-Yarrow, 1984; Cummings & Cummings, 1988; Whitehead, 1979). Bununla birlikte, çatışmaya maruz kalmanın çocuklarda uyum problemlerine neden olduğuna dair iddia ayrıntılı bir şekilde incelenmemiştir (Davies & Cummings, 1995). Zira, ebeveyn çatışmasına maruz kalmanın, çocuklar üzerinde her zaman yıkıcı etkilerinin olması şart değildir. Çatışma, tüm evliliklerde bir kaç boyutta oluşur ama buna rağmen çocukların bir çoğu duygusal veya davranışsal problemler geliştirmez (Jouriles, Barling, & O'Leary, 1987). Aslında, ebeveynlerinin anlaşmazlıklarını nasıl çözümlediklerini gözlemek çocuklar için yararlı bile olabilir. Bu nedenle araştırmacıların karşı karşıya kaldıkları temel görev, çocuklara zararlı olan evlilik çatışmasının ve uyum problemlerine neden olabilen sürecin altında yatan şartları daha iyi anlayabilmektir.

Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda, çocukların ebeveynlerinin evlilik ilişkilerindeki çatışmalarından, duygu ve davranışlarının nasıl etkilendiğine dair bir çok veri sunulmuş olmasına rağmen, çocukların evlilik çatışmasıyla ilgili algıları nadiren incelenmiştir (Grych & Fincham 1993; Emery & O'Leary, 1982; Covell & Abramovitch, 1987). Böyle bir incelemenin ülkemizde hiç yapılmamış olması da göz önüne alınarak, hem bu konudaki eksikliğe katkıda bulunabilmek, hem de elde edilecek sonuçlardan hareket ederek yeni araştırmalara yol açabilmek, ayrıca aile yapısı bakımından sağlıklı ailelere ve çocuklarına daha bilinçli yardımlar sağlayabilmek düşüncesiyle, çocukların ebeveynlerinin evlilik çatışmasını nasıl algıladıklarını ve bunu nasıl

sözleştirdiklerini betimleyen bir çalışma yapılması amaçlanmıştır. Ayrıca çocukların anne-babasının mutlu ilişkilerini nasıl algıladıkları ve yine bunu nasıl sözleştirdikleri de betimlenmek istenmiştir.

Dolayısıyla bu çalışmanın temel problemini, çocukların, ebeveynlerinin evlilik çatışmasını algılarının gelişimsel olarak incelenmesi teşkil etmektedir. Ayrıca çocukların, ebeveynlerinin evlilik çatışmalarını algılayışlarında, cinsiyetler arasında bir farklılık olup olmadığı da araştırılmıştır. Çalışmanın bir başka amacı da, çocukların, ebeveynlerinin evlilik ilişkilerini nasıl algıladıklarını, nasıl yaşadıklarını ve bunları nasıl sözleştirdiklerini değerlendirmeye yardımcı olabilecek mevcut bir aletin olmaması nedeniyle, bu amaca yönelik bir alet oluşturma çabasıdır.

Yöntem

Katılımcılar

Katılımcılar, orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzeye mensup, yarısı sağlıklı, yarısı da sağlıklı ailelerden gelen 5-6, 9-10 ve 14-15 yaş grubundaki toplam 122 kız ve erkek çocuk ve anne-babalarından oluşmaktadır (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Yaş Gruplarının Yaş, Cinsiyet ve Aile İşlevleri Açısından Sağlıklı / Sağlıksız Oluşlarına Göre Dağılımları.

Yaş Grupları	Aile İşlevleri				Toplam
	Sağlıklı		Sağlıksız		
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	
G1 (5-6 yaş)	8	12	8	13	41
G2 (9-10 yaş)	12	9	10	10	41
G3 (14-15 yaş)	10	10	13	7	40
Toplam	30	31	31	30	122

Aileler, Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)'ne göre aile işlevleri; yapısal ve örgütsel nitelikleri ve aile-içi ilişki ve etkileşimi bakımından "sağlıklı" ve "sağlıksız" olarak ikiye ayrılmıştır. ADÖ puan ortalamaları 2.00 ve üstünde olanlar sağlıklı gruba, 2.00'nin altında olanlar ise sağlıklı gruba oluşturmuştur (Bkz. Tablo 2)

Tablo 2. Sağlıklı ve Sağlıksız Grupların ADÖ Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına Uygulanan “t” Testi Sonuçları.

ADÖ	Gruplar		Sğstz (n=61)		Sğlı (n=61)		P
	Ort.	SD	Ort.	SD	t		
PRÇ	2,19	0,36	1,4	0,31	12,9	P< 0,001	
İLT	1,99	0,32	1,38	0,19	12,8	P< 0,001	
ROL	2,17	0,34	1,59	0,26	10,1	P< 0,001	
DTV	2,03	0,41	1,31	0,23	11,8	P< 0,001	
GİG	2,05	0,5	1,79	0,23	6,2	P< 0,001	
DVK	2	0,34	1,59	0,25	7,8	P< 0,001	

Çocukların düşük zeka düzeylerinin, algılamalarını etkileyebileceği düşünüldüğü için, zekalarının çevrelerinde olup biteni algılayabilecek düzeyde olmasına dikkat edilmiştir. Bunun için 5-6 yaş grubuna KIT (Kalın Intelligence Tests) uygulanmış; 9-10 ve 14-15 yaş gruplarının ise bir yıllık ders başarı ortalamaları dikkate alınmıştır. Ders başarısı kriteri olarak, 5’lik sistemde 3 ve üstü not ortalaması seçilmiştir. Kardeş/kardeşlerin getirebileceği, bir çok olumlu-olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için tek çocuk olma kriteri aranmıştır. Anne-babaların sosyo-ekonomik düzeylerini belirlemek için eğitim ve gelir düzeyleri kullanılmıştır. Eğitim düzeyi için en az orta okul mezunu olmaları, ekonomik durum için ise “Anne-Baba Bilgi Formu” nda, ekonomik durumla ilgili soruya verilen cevap seçeneklerinden en az “orta” düzeyi seçmeleri kriter alınmıştır.

Aletler

Çalışmada, “Çocuk Bilgi Formu”, “Anne-Baba Bilgi Formu”, “Aile Değerlendirme Ölçeği”, “Kahn Zeka Testi (K.I.T.)” ve “Resim Kartları” kullanılmıştır.

Çocuk Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan ve çocuklara uygulanan Çocuk Bilgi Formu ile çocukların cinsiyet, yaş, okul başarı durumu vb. demografik bilgilerin yanında, sosyo-ekonomik düzey kriterine uygunluğunun kontrolü amacıyla, oturduğu semt, oda sayısı, çocuğun ayrı bir odasının olup olmaması gibi bilgilerin alınması amaçlandı. Ayrıca form, anne-baba arasındaki evlilik çatışmasının sıklığının çocuk tarafından nasıl algılandığının belirlenmesine yönelik bilgi almayı amaçlayan bir soruyu da içermektedir.

Anne-Baba Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanmış olan ve ebeveynlere uygulanan Anne-Baba Bilgi Formu, ebeveynlerin yaş, eğitim durumu, meslek, fiziksel ve ruhsal sağlık durumu ve gelir durumları gibi bazı soruları içermektedir. Ayrıca bir soruyla da, anne-babanın ilişkilerinde ne derece çatışma yaşadıkları saptanmak istenmiştir.

Aile Değerlendirme Ölçeği

Sağlıklı/sağlıksız aileleri belirlemede, "Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)" kullanılmıştır. Epstein, Bolwin ve Bishop tarafından geliştirilen ve Bulut (1990) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış olan bu ölçek, ailenin yapısal ve örgütsel özelliğini ve aile üyeleri arasındaki etkileşimi, "sağlıklı" ve "sağlıksız" olarak ayırt edebilecek şekilde tanımlanmıştır. 7 alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlar: 1. Problem çözme, 2. İletişim, 3. Roller, 4. Duygusal tepki verebilme, 5. Gereken ilgiyi gösterme, 6. Davranış kontrolü, 7. Genel fonksiyon ölçekleridir. Yazarlar, 2.00'nin üzerindeki puan ortalamalarının aile işlevlerinde sağlıksızlığa doğru bir gidişin göstergesi olduğuna dikkat çekerek, teorik olarak 2.00'yi ayırt edici bir sayı olarak kabul etmişlerdir. Ancak her bir alt ölçek için sağlıklı-sağlıksız ayırımını verebilecek ayırt edici sınır puanları saptamak üzere çalışmalar devam etmektedir.

Yapı geçerliliğini saptamak amacıyla, ölçek boşanma sürecinde ve evli ailelere uygulanmış, her iki gruptan elde edilen puan ortalamaları arasındaki fark "t" testi ile test edilmiş ve .01 ile .001 arasında anlamlı bulunmuştur (Bkz. Tablo 3.). Beklendiği gibi evli çiftlerin daha sağlıklı oldukları anlaşılmıştır.

Tablo 3. Boşanma Sürecinde Olan ve Halen Evli Olan Deneklerin ADÖ' Den Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları ile Ortalamalar Arası Farklara İlişkin T Değerleri

Alt Ölçekler	GRUPLAR				t
	Boşanma sürecinde n=25		Evli n=25		
	X	S	X	S	
PRÇ	2,72	0,86	1,74	0,54	4,33**
İLT	2,40	0,69	1,7	0,43	4,02**
ROL	2,55	0,64	1,99	0,4	3,69**
DTV	2,51	0,84	1,67	0,43	4,49**
GİG	2,51	0,64	1,92	0,35	5,74**
DVK	2,34	0,72	1,86	0,4	3,07*
GNF	2,53	0,77	0,58	0,44	5,16**

* p<.01 ** p<.001

Ayrıca, ölçek psikiyatrik hastası olan ve olmayan ailelere uygulanmıştır. Psikiyatrik hastası olmayan ailelerden elde edilen ortalama değerler şöyledir: (Prç=1.56, İlt=1.62, Rol=1.90, Dtv=1.68, Gig=2.00, Dvk=1.77), psikiyatrik

hastası olan ailelerde ise (Prç=1.70, İlt=1.88, Rol=2.09, Dtv=2.00, Gig=2.25, Dvk=1.97)' dir. Psikiyatrik hastası olmayan aileler, diğer ailelerden.01-.0001 seviyesinde anlamlı fark göstermişlerdir. Beklendiği gibi psikiyatrik hastası olmayan ailelerin daha sağlıklı oldukları görülmüştür.

Ölçeğin uyum geçerliliğini incelemek, 25 evli kişiye Evlilik Yaşam Ölçeği ile birlikte uygulanmış ve Pearson korelasyon katsayısı.66 düzeyinde ve anlamlı ($p<0.01$) olduğu görülmüştür.

Ölçeğin, test tekrar test güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla, ölçek 45 kişilik gruba 15 gün ara ile iki kez verilmiş, iki uygulama sonucu elde edilen puanlar arasındaki korelasyon katsayısı.66 (problem çözme) ile.76 (duygusal tepki verme) değerleri arasında bulunmuştur. İç tutarlık: Cronbach alfa katsayıları.72 ile.92 arasında bulunmuştur (Bulut, 1990; Öner,1996)

Kahn Zeka Testi (K.I.T.)

5-6 yaş grubunun zeka düzeyini değerlendirmek için kullanılan, "Kahn Intelligence Tests (K.I.T.)", Kahn tarafından geliştirilmiş ve Figen Bütev tarafından Türkçe'ye Uyarlanmıştır (Bütev, 1970; ayrıca bkz. Öner, 1996). K.I.T, bireysel olarak uygulanan, zaman sınırlaması olmayan, 30-45 dakika süren bir zeka testidir (Kahn,1960; Ormanlıoğlu, 1986).

Resim Kartları

Çocukların anne-babasının farklı ilişki durumlarına yönelik duygu ve düşüncelerini serbestçe ortaya koymalarını sağlamak amacıyla, araştırmacı tarafından hazırlanan "5 Resim Kartı" kullanılmıştır. I. Resim kartında "mutlu bir aile", II.'sinde "tartışan bir aile", III.'sünde "kavga eden bir aile", IV.'sünde "fiziksel şiddet uygulanan bir aile" ve V.'sinde ise "dargın bir aile" temsil edilmiştir (Bkz. Ek. 1). Çocuğun, anne-babanın farklı yoğunluklardaki evlilik çatışmasını algılayışı, tüm kartlar için ortak olan 7 soru ile saptanmaya çalışılmıştır. Bütün kartlar için genel talimat ve sorular şu şekildedir:

"Sana bir aileyle ilgili bazı resimler göstereceğim. Ve bu resimlerdeki anne-babanın ilişkileri hakkında bazı sorular soracağım. Evet bu birinci resmimiz:

1-) Bana, anne- babanın nasıl bir ilişki içinde olduklarını anlatmanı istiyorum. (Bu soru ile çocuğun o resimdeki ilişki durumunu nasıl algıladığı tespit edilmek istenmiştir)

2-) Sence, anne- baba bu durumdayken çocuk neler düşünüyor/aklından neler geçiyor? (Bu soru ile çocuğun o ilişki durumuyla ilgili neler düşündüğü tespit edilmek istenmiştir)

3-) Sence anne-baba bu durumdayken çocuk neler hissediyor/kendini nasıl hissediyor? (Bu soru ile çocuğun o ilişki durumuyla ilgili duygularının neler olduğu tespit edilmek istenmiştir)

4-) Sence anne-baba neden bu durumda? (Bu soruyla çocuğun, o ilişki durumuna yönelik nedensel yüklemeleri tespit edilmek istenmiştir)

5-) Sence bu durum sonrasında ne olacak /daha sonra ne olacak? (Bu soruyla, çocuğun o ilişki durumuyla ilgili, anne-babanın çözüm konusundaki tutumlarını algılayışı tespit edilmek istenmiştir)

6-) Bu durum senin evinde olsaydı, sen neler düşünürdün? (Bu soru, çocuğun "2." soruya yönelik projeksiyonlarının ne derece kendi yaşantısı ile uyduğuna kontrol edebilmek amacıyla hazırlanmıştır. İçerik analizi sonucunda, çocukların "6." soruya verdikleri tepkilerin "2." sorudan elde edilenlere oldukça benzer olduğunun görülmesi üzerine, veri kalabalıklığı yaratmamak için bu soru sıkki analizlerden çıkartılmıştır.)

7-) Böyle bir durumda sen ne yapardın/nasıl hareket ederdin? (Bu soru ile de çocuğun bu ilişki durumu karşısındaki tepkileri/başa çıkma mekanizmaları tespit edilmek istenmiştir)

Bu da ikinci resmimiz....."

Resim Kartlarının Hazırlanması: Kartların oluşturulması için Mimar Sinan Üniversitesi İç Mimari Bölümü son sınıfında olan bir öğrenciden yardım alınmıştır. İki yetişkinin bu sahneleri dramatize etmesi sağlanarak, fotoğrafları çekilmiş, bunlar üzerinden hazırlanan ilk karakalem taslak çizimler, adım adım yapılan ön-pilot çalışmalarla son şeklini almıştır. Bu noktadan sonra esas pilot çalışmaya geçilerek, resimlerin istenilen ilişki durumlarını yansıtıp yansıtmadığı, değişik yaş, cinsiyet, meslek, sosyo-ekonomik seviyedeki yüz katılımcıyla test edilmiştir. Alınan sonuçlara göre I. Kartın "mutluluğu" simgelediği katılımcıların % 99'u tarafından, II. Kartın "tartışmayı" simgelediği %78'i tarafından, III. Kartın "kavgayı" simgelediği %82'si tarafından, IV. Kartın "şiddeti" simgelediği %98'i tarafından ve V. Kartın "dargınlığı" simgelediği %97'si tarafından belirtilmiştir.

İşlem

Araştırma, 10 özel anaokulu, 6 özel ilkokul ve 7 özel lisede gerçekleştirilmiştir. Okullarda rehberlik servisi, anaokulunda öğretmenler aracılığıyla yaş, sosyo-ekonomik seviye ve ders başarısı kriterleri doğrultusunda çocuklar seçilmiştir. Bu çocukların anne-babalarının çalışmaya katılması için bir yazı gönderilmiş ve kabul edenler çalışmaya alınmıştır. Önce çocuklara “Çocuk Bilgi Formu” ve “Resim Kartları” uygulanmış, daha sonra çocukları aracılığıyla, kapalı zarflar içerisinde anne ve babanın dolduracağı “Bilgi Formu” ve “Aile Değerlendirme Ölçeği” yollanmıştır. Anaokulu çocuklarına önce zeka testi olarak KIT verilmiş, daha sonra “resim kartları” uygulanmıştır.

Sonuçlar**Araştırmanın bulguları dört bölüm halinde sunulmuştur:**

1. Beş Resim Kartının her biri için sorulan, “Bana, anne- babanın nasıl bir ilişki içinde olduklarını anlatmanı istiyorum” şeklindeki 1. soruya verilen tepkilerin yaş gruplarına göre dağılımları
 2. Mutlu bir aileyi simgeleyen, I numaralı Resim Kartının ”2.”, ”3.”, ”4.”, ”5.” ve ”7.” sorularına verilen tepkilerin yaş gruplarına göre dağılımları.
 3. Anne-babanın farklı şiddetlerdeki çatışma ilişkilerini simgeleyen, II, III, IV ve V numaralı Resim Kartlarının ”2.”, ”3.”, ”4.”, ”5.” ve ”7.” sorularına verilen tepkilerin Resim Kartlarına, yaş gruplarına ve cinsiyete göre dağılımları.
1. Beş Resim Kartının her biri için sorulan, “Bana, anne- babanın nasıl bir ilişki içinde olduklarını anlatmanı istiyorum” şeklindeki 1. soruya verilen tepkilerin yaş gruplarına göre dağılımları

Tablo 4’ te görüldüğü gibi, çocukların, I. Resim Kartına verdikleri tepkilerin içerik analizi sonuçlarına göre, “Mutlu bir aile; uyumlular ve birbirlerini seviyorlar” tepkisi, bütün grubun %91.8 (n=112) ‘i tarafından verilmiştir (Tablolarda görülen G1= 5-6, G2= 9-10 ve G3= 14-15 yaş grubunu temsil etmektedir).

II. Resim Kartının, “1.” sorusuna, “Tartışıyorlar; kızgınlar ve birbirlerini sevmiyorlar” tepkisi, bütün grubun %61.5 (n=75)’i tarafından; “Kavgaya ediyorlar” tepkisi ise % 37 (n=45)’si tarafından verilmiştir.

III. Resim Kartında, tartışmanın giderek şiddetlendiğini ve kavga ettiklerini belirten ifadeleri içeren “Daha şiddetli; çok ileri gitmişler; kavga ediyorlar” tepkisi, bütün grubun %70.5 (n=86) ‘si tarafından verilmiştir. Grubun % 28.7 (n=35)’si ise “Tartışıyorlar; Kızgınlar; Birbirlerini sevmiyorlar” tepkisini kullanmışlardır.

IV. Resim Kartında, “baba, anneye vuruyor” tepkisi, bütün grupların %79.5 (n=97)’i, “Birbirlerini dövüyorlar; kavga ediyorlar; şiddetli kavga” tepkisi, bütün grupların %17.2 (n=21)’si tarafından verilmiştir.

V. Resim Kartında, bütün grupların %82 (n=100)’si “küsmüşler; darılmışlar” tepkisini vermişlerdir. Grupların % 16.4 (n=20)’ü, “kavga bitmiş; üzülüyorlar; düşünüyorlar; pişmanlar; utanıyorlar” tepkilerini vermişlerdir.

Tablo 4. Çocukların Tüm Kartların “1.” Sorularına Verdikleri Tepkiler.

KART NO	Gruplar Kategoriler	G1	G2	G3	Toplam (n=122)	%
I	Mutlu bir aile;uyumlular;birbirini seviyor	33	40	39	112	91,8
	Durumdan bağımsız ve somut tepkiler	8	0	0	8	6,6
	Çocukla ilgilenmiyorlar	0	1	4	5	4,1
II	Tartışıyorlar;kızgınlar;birbirini sevmiyorlar	32	19	24	75	61,5
	Kavga ediyorlar	7	22	16	45	36,9
	Durumdan bağımsız ve somut tepkiler	2	0	0	2	1,6
III	Daha şiddetli;çok ileri gitmişler; kavga ediyorlar	22	29	35	86	70,5
	Tartışıyorlar;kızgınlar;birbirlerini sevmiyorlar	18	12	5	35	28,7
IV	Baba anneye vuruyor	37	33	27	97	79,5
	Birbirlerini dövüyorlar; kavga ediyorlar; şiddetli.	4	6	11	21	17,2
	Müphem	0	2	2	4	3,3
V	Küsmüşler;darılmışlar;	28	36	36	100	82,0
	Kavga itmiş; üzülüyorlar; düşünüyorlar; pişmanlar;	8	7	5	20	16,4
	İyi ilişkiler; iyi.	4	0	1	5	4,1
	Durumdan bağımsız ve somut tepkiler	1	0	0	1	0,8

(df=2)

2. Mutlu bir aileyi simgeleyen, I numaralı Resim Kartının “2.”, “3.”, “4.”, “5.” ve “7.” sorularına verilen tepkilerin yaş gruplarına göre dağılımları

Tablo 5' te görüldüğü gibi, yapılan içerik analizi sonucunda, çocukların, I. Karttaki bütün sorulara verdikleri tepkiler, 17 adet cevap kategorisi altında toplanmıştır. Tüm yaş grubundaki çocukların %59.8 (n=73)'i "ilişki karşısında olumlu duygular hissetmek", %56 (n=56.6)'sı "Ebeveyn mutluluğunu, ilişkilerinin olumlu olmasına bağlamak" ve %41.8 (n=51)'i, "Ebeveyn mutluluğuna katılmayı ve katkıda bulunmayı istemek" kategorisini kullanmışlardır. "Ebeveyn ilişkisinin olumlu olduğunu düşünmek" ($\chi^2=12.3, P<0.01$), "İlişkinin olumlu sonuçlanacağını düşünmek" ($\chi^2=12.05, P<0.01$) ve "Ebeveyn birliğini kıskanma" ($\chi^2=7.36, P<0.05$) kategorilerinin kullanımı, yaş büyüdükçe artıyor gözükmektedir. "Ebeveynin, ilişkilerine çocuğu da dahil edeceklerini düşünme" kategorisini yalnızca G3 grubu kullanmıştır. "Bilmiyorum" ($\chi^2=23.46, P<0.001$), "Ebeveyni yalnız bırakarak kendi faaliyetlerine devam etmek" ($\chi^2=6.06, P<0.05$) ve "Durumdan bağımsız ve somut tepkiler" ($\chi^2=27, P<0.001$) kategorilerinin kullanımının küçük yaşlarda daha fazla olduğu görülmektedir. "Ebeveyn ilişkisinin olumlu da, olumsuz da sonuçlanabileceğini düşünmek" kategorisi ise G2 grubu tarafından daha fazla kullanılmış gözüküyor ($\chi^2=7.91, P<0.02$).

Mutluluğu ifade eden 1. Karttaki tüm kategorilerin kullanımında aile yapısı bakımından sağlıklı/sağlıksız gruplar ve cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 5. Grupların I. Kartta "2" den "7" ye Tüm Sorularda Kullandıkları Kategorilerin Frekans ve Frekans Yüzdeleri.

Kategoriler	Gruplar			top n=12 2	top%	Ki- kare	P
	G1 f	G2 f	G3 f				
Ebeveyn ilişkisinin olumlu olduğunu düşünmek	7	26	13	46	37,7	12,3	P<0,01
İlişki karşısında olumlu duygular hissetmek	20	30	23	73	59,8		
Ebeveyne benzeyeceğini düşünme	6	2	6	14	11,5		
Anne baba ilişkisinin nedenini merak etmek	3	3	5	11	9,02		
Ebeveyn birliğini kıskanma.	5	7	16	28	23	7,36	P<0,05
Durumdan bağımsız ve somut tepkiler	20	2	2	24	19,7	27	P<0,001
Bilmiyorum	28	9	4	41	33,6	23,46	P<0,001
Ebeveyn mutluluğunu ilişkilerinin olumlu olmasına bağlamak	16	30	23	69	56,6		
Ebeveyn mutluluğunu dış nedenlere bağlamak	3	9	9	21	17,2		
Ebeveyn mutluluğunu çocuğa bağlamak	4	5	6	15	12,3		
İlişkinin olumlu sonuçlanacağını düşünmek	3	20	14	37	30,3	12,05	P<0,01
İlişkinin olumsuz sonuçlanacağını düşünmek	7	5	3	15	12,3		

Ebeveyn ilişkisinin (+) da,(-) da sonuçlanabileceğini düşünmek	2	13	8	23	18,9	7,91	P<0,02
Ebeveynin, ilişkilerine çocuğu da dahil edebileceklerini düşünme	0	0	6	6	4,92	12	
Ebeveyn mutluluğuna katılmayı ve katkıda bulunmayı isteme	10	19	22	51	41,8	4,6	
Ebeveyni yalnız bırakarak kendi faaliyetlerine devam etmek	17	9	6	32	26,2	6,06	P<0,05
Hiç bir şey yapmazdım	1	4	4	9	7,38		

(df=2)

3. Anne-babanın farklı şiddetlerdeki çatışmalı ilişkilerini simgeleyen, II, III, IV ve V numaralı Resim Kartlarının "2.", "3.", "4.", "5." ve "7." sorularına verilen tepkilerin Resim Kartlarına, yaş gruplarına ve cinsiyete göre dağılımları.

Tablo 6'da da görüldüğü gibi, yapılan içerik analizi sonucunda, 2, 3, 4, ve 5 nolu kartlar için çocukların tüm sorulara verdikleri tepkiler, 22 adet cevap kategorisi altında toplanmıştır. 22 kategorinin dağılımlarına bakıldığında, çocukların, %93.44 (n=114)'ünün "Ebeveyn ilişkisi karşısında olumsuz duygular hissetmek", %83.61 (n=102)'sinin "Ebeveyn ilişkisine müdahale etmeyi düşünmek, istemek", %68.03 (n=83)'ünün "Ebeveyn ilişkisinin olumlu sonuçlanacağını düşünmek", %51.64 (n=63)'ünün "Ebeveyn ilişkisinin olumlu olmasını istemek", %49.18 (n=60)'inin "Nedeni, kavga, tartışma, dayığa bağlamak", %38.52 (n=47)'sinin "Ebeveyn ilişkisinin olumsuzluğunu belirtmek" kategorilerini kullandıkları görülmektedir. Yaş büyüdükçe kullanımı artan kategoriler aşağıda sıralandığı gibidir: "Ebeveyn ilişkisinin nedenini merak etme" ($\chi^2=6.03$, $P<0.05$), "Ebeveyn ilişkisinin olumsuzlukla sonuçlanacağını düşünmek" ($\chi^2=5.42$, $P<0.05$), "Ebeveyn ilişkisinden uzaklaşmayı istemek" ($\chi^2=12.74$, $P<0.01$), "Ebeveyne karşı olumsuz duygular hissetmek" ($\chi^2=5.85$, $P<0.05$), "Nedeni anne-baba ilişkisindeki anlaşmazlığa bağlamak" ($\chi^2=9.24$, $P<0.01$), "nedeni dış nedenlere bağlamak" ($\chi^2=17.91$, $P<0.001$), "Ebeveyn çatışmasının olumlu da olumsuz da sonuçlanabileceğini düşünmek" ($\chi^2=12.64$, $P<0.01$), "Babaya karşı olumsuz duygular hissetmek" ($\chi^2=9.5$, $P<0.01$), "Nedeni, babanın dominantlığına bağlamak" ($\chi^2=23.25$, $P<0.001$). Yaş küçüldükçe kullanımı artan kategoriler ise, "durumdan bağımsız ve somut tepkiler" ($\chi^2=22.82$, $P<0.001$) ve "Bilmiyorum" ($\chi^2=17.29$, $P<0.001$) kategorileridir.

Çocukların nedensel yüklemelerinden biri de, %28.69 (n=35) oranında kullanılan, çatışma nedenini çocuğa bağlamak tepkisidir. İstatistiksel olarak

anamlı bir fark gözükmemesine rağmen bu kategoride yaşa bağlı olarak bir artış eğilimi göstermektedir.

Çocukların, çatışmanın seyriyle ilgili beklentilerini anlamak üzere sorulan, “daha sonra ne olacak” sorusuna verdikleri tepkilere baktığımızda, çocukların %76.23’ünün (n=93) ebeveyn ilişkisinin olumsuzlukla sonuçlanacağı beklentisi içinde oldukları ve bu tepkinin gelişimsel olarak değiştiği saptanmıştır.

22 kategorinin Resim Kartlarına göre dağılımlarına bakıldığında, Tablo 5’ de de görüldüğü gibi “Ebeveyn ilişkisinin olumsuzlukla sonuçlanacağı düşünmek” kategorisinin, II. Resim Kartından, IV. Resim Kartına doğru giderek daha fazla kullanılmış olduğu, V. Resim Kartında ise azalmış olduğu görülmektedir. Bu kategorinin Resim Kartlarına göre farklılaşan kullanımı, istatistiksel olarak ileri seviyede anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=16.91$, $P<0.001$) “Ebeveyn ilişkisinin olumlu sonuçlanacağını düşünmek” kategorisinin kullanımının, kartlara göre dağılımına bakıldığında, en fazla V. Resim Kartında yoğunlaştığı dikkati çekmektedir ($\chi^2=33.33$, $P<0.001$). Çatışma nedeni olarak kullanılan “Nedeni dış nedenlere bağlamak” kategorisi, III. Resim kartında daha fazla, V. Resim Kartında ise daha az kullanılmıştır ($\chi^2=8.20$, $P<0.02$). “Ebeveyn çatışmasının nasıl sonuçlanacağını düşünmek” kategorisi, V. Resim kartında daha fazla kullanılmış gözükmektedir ($\chi^2=14.56$, $P<0.02$). “Babaya karşı olumsuz duygular hissetmek” kategorisi, neredeyse sadece IV. Resim Kartında kullanılmıştır ($\chi^2=88.95$, $P<0.001$). Çatışma nedeni olarak kullanılan, “Nedeni, kavga, tartışma, dayığa bağlamak” kategorisi, en fazla V. Resim Kartında kullanılmıştır ($\chi^2=102.3$, $P<0.001$). “Nedeni, babanın dominantlığına bağlamak” kategorisi ise en fazla IV. Resim Kartında kullanılmıştır ($\chi^2=49.43$, $P<0.001$)

22 kategorinin, sağlıklı/sağlıksız ailelerin çocukları arasında nasıl bir dağılım gösterdiğine bakıldığında sadece, çatışmanın sonucu hakkındaki merak ve endişeyi ifade eden “Ebeveyn çatışmasının nasıl sonuçlanacağını düşünmek” kategorisinin sağlıklı ailelerin çocukları tarafından daha fazla kullanıldığı bulunmuştur ($\chi^2=5.44$, $P<0.02$)

Tablo 6. II, III, IV ve V Numaralı Resim Kartlarında “2” den “7” ye Tüm Sorular Karşısında Kullanılan Kategorilerin Yaş Gruplarına Göre Frekans ve Frekans Yüzdeleri.

Kategoriler	Gruplar			f Top.	Top. %	Ki-kare	P
	G1 f	G2 f	G3 f				
1. Ebeveyn ilişkisinin olumlu olmasını istemek.	20	23	20	63	51,64		
2. Ebeveyn ilişkisinin olumsuzluğunu belirtmek.	18	11	18	47	38,52		
3. Ebeveyn ilişkisinin nedenini merak etmek.	11	21	26	58	47,54	6,034	$P<0,05$
4. Ebeveyn ilişkisine müdahale etmeyi düşünmek, istemek.	29	38	35	102	83,61		

5. Ebeveyn ilişkisinin olumsuzlukla sonuçlanacağını düşünmek.	21	33	39	93	76,23	5,42	P<0,05
6. Ebeveyn ilişkisi karşısında olumsuz duygular hissetmek.	33	41	40	114	93,44		
7. Ebeveyn ilişkisinden uzaklaşmayı istemek.	18	18	40	76	62,30	12,74	P<0,01
8. Ebeveyne karşı olumsuz duygular hissetmek.	8	4	14	26	21,31	5,846	P<0,05
9. Ebeveyn ilişkisinin çocuğu olumsuz etkileyeceğini düşünmek.	17	17	22	56	45,90		
10. Ebeveyn ilişkisinin olumlu sonuçlanacağını düşünmek.	26	27	30	83	68,03		
11. Nedeni anne-baba ilişkisindeki anlaşmazlığa bağlamak.	15	30	37	82	67,21	9,244	P<0,01
12. Nedeni çocuğa bağlamak.	7	12	16	35	28,69		
13. Nedeni dış nedenlere bağlamak.	2	22	23	47	38,52	17,91	P<0,001
14. Ebeveyn çatışmasının nasd sonuçlanacağını düşünmek.	1	4	4	9	7,38		
15. Ebeveyn çatışmasının (+) da (-) da sonuçlanabileceğini düşünmek.	7	24	28	59	48,36	12,64	P<0,01
16. Durumdan bağımsız ve somut tepkiler.	32	10	7	49	40,16	22,82	P<0,001
17. Müphem.	19	10	15	44	36,07		
18. Bilmiyorum.	25	14	3	42	34,43	17,29	P<0,001
19. Babaya karşı olumsuz duygular hissetmek	5	11	20	36	29,51	9,5	P<0,01
20. Nedeni kavga, tartışma, dayaağa bağlamak	21	19	20	60	49,18		
21. Nedeni babanın baskıcılığına bağlamak	1	4	19	24	19,67	23,25	P<0,001
22. Nötr olmak; karışmamak	4	8	12	24	19,67		

(df=2)

22 kategorinin, kız ve erkek çocuklar arasında nasıl bir dağılım gösterdiğine bakılmış ve “Bilmiyorum” kategorisinin erkekler tarafından daha fazla kullanıldığı saptanmıştır ($\chi^2=6.1$; $P<0.02$). Yine, “Nedeni, babanın dominantlığına bağlamak” ve çatışma karşısında ne yapardım sorusuna karşılık kullanılan “Nötr olmak, karışmamak” kategorileri de kız çocukları tarafından daha fazla kullanılmıştır (Her ikisi için $\chi^2=8.17$, $P<0.01$).

Tablo 7’ de de görüldüğü gibi, IV. Resim Kartında “b” den “g” ye tüm sorular karşısında kullanılan, “babaya karşı olumsuz duygular hissetmek” ($\chi^2=4.24$, $P<0.05$) ve “Nedeni, babanın zorbalığına bağlamak” ($\chi^2=7.35$, $P<0.01$) kategorilerinin kız çocukları tarafından daha fazla kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 7. IV. Resim Kartında “2” den “7” ye Tüm Sorular Karşısında Kullanılan Kategorilerin Cinsiyete Göre Frekans ve Frekans Yüzdeleri.

Kategoriler	K		E		Top.	Ki-Kare	P
	f	%	f	%			
Babaya karşı olumsuz duygular hissetmek	23	67,65	11	32,35	34	4,24	P<0,05
Nedeni babanın zorbalığına bağlamak	18	78,26	5	21,74	23	7,35	P<0,01

(df=1)

Tartışma

İzleme kolaylığı sağlaması açısından, sonuçların tartışılması, araştırma bulgularının takdim ediliş sırasına göre, üç bölüm halinde sunulmuştur:

1. Çocukların 5 Resim Kartının her biri için, “Bana, anne- babanın nasıl bir ilişki içinde olduklarını anlatmanı istiyorum” şeklindeki 1. sorusuna verdikleri tepkilerin tartışılması

Bütün Resim Kartlarının “1.” sorusuna verilen tepkilerin değerlendirilmesi sonucunda, araştırmacı tarafından her bir kartın temsil ettiği düşünülen durumu, çocukların algılayıp algılamadıkları saptanmaya çalışılmıştır. Nitekim, bulgular kısmında detaylı olarak sunulan sonuçlar bu amaca ulaşıldığını göstermektedir. I. Resim Kartı’nın “mutluluğu”, II. Resim Kartının “Tartışmayı”, III.’sünün “Kavgayı (ya da daha şiddetli tartışmayı)”, IV. ‘sünün “Şiddeti” ve V.’ sinin “küskünlüğü” temsil ettiğinin çocuklar tarafından ayırt edilebilmesi dolayısıyla, araştırmacının hazırlamış olduğu, anne-baba ilişkisinin farklı şiddetlerdeki ilişki durumlarını gösteren beş Resim Kartı, amaçlanan doğrultuda işler gözükmektedir.

2. Çocukların mutlu bir aileyi simgeleyen, I numaralı Resim Kartının “2.”, “3.”, “4.”, “5.” ve “7.” sorulara verdikleri tepkilerin tartışılması

Yapılan içerik analizi sonucunda, çocukların I numaralı Resim Kartının bütün sorularına verdikleri tepkiler 17 adet cevap kategorisi altında toplanmıştır. Bu cevap kategorilerine göre, çocuklar, anne-babanın mutluluğu karşısında olumlu duygular hissetmektedirler. Yaş grupları arasında bu tepki açısından bir fark görülmemiş olması da göz önüne alınarak, çocukların hangi yaşta olursa olsun anne-babalarının mutlu bir ilişki içerisinde olmasını istedikleri söylenebilir. Bu sonucu destekleyen bir bulgu da, çocukların, anne-babanın mutluluğuna katılmayı ve katkıda bulunmayı istediklerini belirtmeleridir. Çocuklar hem anne-babanın mutlu olmasını, hem de bu mutluluğu onlarla paylaşmayı istemektedirler.

14-15 yaş grubundaki çocuklar, diğer yaş gruplara göre daha fazla anne-baba birliğini kışkırdıklarını belirtmişlerdir. Piaget’ ye göre bu dönemde kişi, zihinsel gelişmenin son aşaması olan soyut işlemler düzeyine ulaşmıştır. Dolayısıyla imgelerle düşünebilme ve bir çok olasılığı bir arada düşünebilme yeteneği gelişmiştir. Bu dönemde anne-babasının istek ve önerilerinden farklı bir çok olasılığı da düşünebildiği için onların yönlendirmelerini kısıtlayıcı bulup onlara karşı gelebilir (Hortaçsu, 1997). Benzer şekilde, Erikson ergenlik döneminin en önemli özelliklerinden birinin bir kimlik edinme savaşımını

içerdiğini ve bu dönemde çocuğun anne-babadan kopup arkadaş ilişkilerine yöneldiğini bildirmektedir (Miller, 1983). Bu nedenle bu yaş çocukları sıklıkla anne-babalarını eleştirmekte, onlara karşı davranışlarda bulunmaktadırlar. Kimi zaman ana-babayla çocuk arasındaki karşıtlık birbirinden uzaklaşma, hatta kopma derecesine gelebilmektedir. Bu durumda çocuğun ailesine karşı duyduğu yabancılaşma duygusu öyle yoğunlaşabilir ki kendisinin bu evde artık istenmediğini, kendisine değer verilmediğini düşünebilir ve büyük bir yalnızlık ve hüznü duyar (Yörükoğlu, 1988; Ekşi, 1990). Bu bilgilerle paralellik gösteren ebeveyn birliğini kıskanma tepkileri, 15-16 yaş grubundaki bazı çocukların anne-baba tarafından istenmediği ya da yeteri kadar değer verilmediği şeklindeki algılarıyla açıklanabilir.

Çocuklara, I Resim Kartında gördükleri bu sahneden sonra ne olacağı sorusu karşısında, ilişkinin olumlu sonuçlanacağı ve olumlu da olumsuz da sonuçlanabileceği tepkileri alınmış ve bu tepkilerin yaşa bağlı olarak bir artış gösterdiği saptanmıştır. Çocuklarda insan algısıyla ilgili çalışmalar, çocuğun bilişsel sisteminin yaşla birlikte büyük ölçüde değiştiğini göstermektedir (Livesly & Bromly, 1973). Bilişsel kapasitesi giderek gelişen çocuk, çevresindeki olayları anlama, tahmin etme ve gördükleri dışarıda olasılıkların var olabileceğini kestirebilmede daha geniş düşünme yeteneğine sahip olmaktadır. Bu yetenekleri yeterince gelişmemiş daha küçük çocuklar, gördükleri ile sınıtlı kestirmelerde bulunacaklardır. Dikkati çeken iki bulgu, "durumdan bağımsız ve somut tepkiler" ve "bilmiyorum" kategorilerinin, özellikle 5-6 yaş grubu tarafından daha fazla kullanılmış olmasıdır. Küçük çocuklar, insanları fiziksel özellikleri ve spesifik alışkanlık ve hareketlerine göre değerlendirme eğilimindedirler. İlâveten, bilmiyorum tepkisinin bu yaşta daha fazla kullanılmış olmasının muhtemel nedeni, çocuğun bilişsel sisteminin, yaşla birlikte değişmesi; yani kavramlar arasındaki olasılık ilişkileri arttıkça, tanımların giderek daha karmaşık hale gelmesidir. Dolayısıyla anlayamadığı durumlar karşısında böyle bir tepki vermiş olmalarıdır (Livesly & Bromly, 1973).

3. Çocukların, anne-babanın farklı şiddetlerdeki çatışmalı ilişkilerini simgeleyen, II, III, IV ve V numaralı Resim Kartlarının "2.", "3.", "4.", "5." ve "7." sorularına verdikleri tepkilerin yaş gruplarına, Resim Kartlarına ve cinsiyete göre dağılımlarının tartışılması

Çocukların, anne-babanın farklı şiddetlerdeki çatışmalı ilişkilerini simgeleyen II, III, IV ve V numaralı Resim Kartlarına verdikleri tepkilerden elde edilen 22 kategorinin üç farklı yaş grubundaki dağılımları, çocukların yaş farkı olmaksızın, mutsuz ve üzüntülü olmak ve korkmak gibi, olumsuz duygular bildirdiklerini göstermektedir. Nitekim, Oppawsky' de (2000), ebeveynlerin

bağırma, tartışma ve kavgalarının çocuklar üzerindeki etkilerini incelediği çalışmada, ağlama, üzüntü, korku tepkileri bildirmiştir. Crockenberg ve Langrock' un (2001), 6 yaşındaki 164 çocukla yaptığı çalışmada da, ebeveynler arası çatışmaya karşı, cinsiyet farkı olmaksızın çocukların olumsuz duygusal tepkiler gösterdikleri bulunmuştur.

Yine benzer şekilde yaş farkı olmaksızın çocuklar, ebeveyn ilişkisinin olumlu olmasını istediklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçlar, tüm yaşlardaki çocukların anne-babanın çatışmalı ilişkileri karşısında ne kadar etkilendiklerini göstermektedir. Yaş farkları konusunda pek az sistemli araştırma vardır, fakat mevcut veriler, evlilik çatışmasının etkilerine özellikle duyarlı olan bir grubun olmadığını ileri sürmektedir (Grych & Fincham, 1990). Hetherington da (1979) çalışmada, farklı yaşlardaki çocukların ebeveynler arası çatışmalardan etkilenimleri açısından bir farklılık bulmamıştır. Bu sonuçların, araştırmamızın sonuçları ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Çocukların, anne-baba çatışmasına müdahale etme düşüncelerinin yaş farkı olmaksızın oldukça yoğun olduğu görülmüştür. Çocukların çatışmayı değerlendirmelerinin başa çıkma tepkilerine rehberlik ettiği ileri sürülmektedir. Özellikle, çatışmaya müdahale edip etmemeye karar verme, çocukların yorumları tarafından güçlü bir şekilde etkilenecektir. Örneğin, anlaşmazlığa neden olduğuna inanan çocuklar, kavgayı çözümlenmede kendilerini sorumlu hissedebilirler, dolayısıyla müdahale etmek eğiliminde olabilirler. Ebeveynlerinden birinin emniyetinden duyulan korku da aynı şekilde müdahaleye neden olabilir. Araştırmamızda çocukların müdahale teşebbüslerinin çok derinliğine incelenmemiş olması nedeniyle, muhtemelen bu tepkiyi veren çocukların, çatışma konusunda kendilerini sorumlu gördükleri ya da ebeveynlerinden birinin emniyetinden korku duydukları düşünülebilir. Muhtemelen müdahale çabaları da işe yarıyor olabilir. Nitekim Emery (1989), çocukların çatışmaya müdahalelerinin işe yaraması durumunda, çocuklar için uyumu bozucu olmasına rağmen sürdürüleceğini iddia etmiştir. İleride bu konuda daha ayrıntılı yapılacak çalışmaların, toplumumuzdaki çocukların başa çıkma çabaları ve bunun nedenleri konusuna ışık tutacağı düşünülmektedir.

Çocukların anne-baba çatışması karşısında, ebeveyne özellikle de babaya karşı kızgınlık, öfke gibi, olumsuz duygular hissettikleri ve ebeveyn ilişkisinden uzaklaşmayı istedikleri görülmüş ve bunun yaşla birlikte arttığı saptanmıştır. Küçük çocuklar, anne-babanın çatışmalı ilişkisi karşısında bir tehdit hissedebilmelerine rağmen, büyüdükçe çatışmanın en ince yönlerini ayırtetmede daha yetenekli hale gelirler (Grych & Fincham, 1990; Cummings, Vogel, Cummings & El- Sheikh, 1989). Dolayısıyla, büyük çocukların

çatışmanın potansiyel tehlikelerini daha fazla ayırt edebilmeleri nedeniyle, ebeveynlere karşı daha fazla olumsuz duygular hissettikleri söylenebilir.

Grych ve Fincham'ın (1990), çocukların çatışmayı nasıl algıladığını açıklamak için geliştirdikleri bilişsel-bağlamsal modele göre, çocuklar çatışmayı olumsuz olarak değerlendirmez ya da çok önemsemezse, çocuğun dikkati başka yöne kayacak ve dolayısıyla çatışmadan çok fazla etkilenmeyecektir. Eğer çatışma, olumsuz, önemli veya çocuğun kendisiyle ilgili olarak algılanırsa, çatışmanın oluşma nedenini (nedensel yüklemeler), ondan kimin sorumlu olduğunu (sorumluluk yüklemesi) ve anne-babanın çatışmayla başarılı bir şekilde başa çıkıp çıkamayacağını (yeterlilik beklentisi) keşfetmeye çalışacaktır. Araştırmacılar, görece daha karmaşık bir bilişsel kapasite gerektirmesi nedeniyle, çok küçük çocukların bu çabalara girişmeyeceğini ileri sürmektedirler (Grych & Fincham 1990).

Nitekim, çocukların anne-baba ilişkisinin nedenini merak ettiklerini belirtmeleri ve bunun büyük yaşlarda giderek daha fazla kullanımı, daha büyük çocukların nedensel yüklemeleri için gerekli bilgilere ulaşma ihtiyacını göstermektedir.

Çocukların nedensel yüklemelerine bakıldığında, çatışma nedeni olarak anne-babanın anlaşmazlığını ve dış nedenleri gösterdikleri ve bunun yaşa bağlı olarak arttığı bulunmuştur. Çatışma nedeni olarak babanın baskıcılığını gösterme, yine yaşa bağlı olarak artan bir tepki olarak gözükmektedir. İleride kategorilerin kartlara göre dağılımlarını tartışırken görüleceği gibi, aslında bu tepkinin en fazla dayak sahnesini temsil eden IV. Resim Kartına verildiği saptanmıştır. Bu sonuçların da gösterdiği gibi, çocukların evlilik çatışmasının nedenine yönelik yüklemeleri, muhtemelen gelişimsel olarak değişmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar, okul öncesi çocukların olaylarla ilgili nedensel sonuçlar çıkarttığını, fakat onların nedensel muhakemelerinin sınırlı olduğunu göstermektedir (Miller & Aloise, 1989). Okul öncesi çocuklar, eğer çatışmayla ilgili yakın nedeni direkt olarak gözlemezlerse, muhtemelen çatışmanın neden olduğunu anlamakta zorlanacaktır (Grych & Fincham, 1990). Nitekim, çocukların nedensel yüklemelerinden biri olan "nedeni tartışma, kavga, dayağa bağlamak" tepkisinin kullanımında bunu görmek mümkündür. Bütün çocukların kullandıkları bu tepkinin gelişimsel bir fark göstermemesi, Grych ve Fincham'ın da (1990) belirttiği gibi, küçük çocukların da büyük yaş gruplarında olduğu kadar, gözleyebildikleri olaylarla ilgili nedensel yüklemelerde bulunabildiklerini göstermektedir.

Anne-baba çatışmasına yapılan nedensel yüklemelerden bir tanesi de, nedenin çocuğa bağlanmasıdır. Her ne kadar yaşlar arasında anlamlı bir fark

bulunmamışsa da, frekanslara bakıldığında, bu tepkinin gelişimsel olarak değiştiğini düşündüren bir eğilim bulunmuştur. Büyük yaş grubundaki çocuklar bu tepkiyi daha fazla kullanmışlardır. İlginç olan, bazı çalışmaların (Covel & Abramovitch 1987; Kurdek,1991), özellikle küçük yaş grubundaki çocukların anne-baba çatışmasına neden olarak kendilerini görme eğiliminde olduğu sonucuna ulaşmış olmalarıdır. Buna gerekçe olarak da çocukların büyüdükçe nedensel sonuç çıkarmada daha karmaşık düşünceler ürettiği gösterilmektedir (Shantz, 1983). Bu çalışmada tam tersi bir sonuca ulaşılması şu şekilde açıklanabilir: Çalışmayı oluşturan örneklem grubunun Aile Değerlendirme Ölçeği ile aile işlevleri yönünden incelenmesi sonucunda, tüm alt ölçekler itibarıyla "Roller", "Gereken ilgiyi gösterme" ve "Davranış kontrolü" alt ölçeklerinin sağlıklı/sağlıksız gruplar arasında anlamlı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur. Buna rağmen, sağlıklı gruplarda bu üç alt ölçeğin ortalama puanlarının diğer alt ölçeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu alt testlerin içeriklerine bakıldığı zaman, roller alt testi sonucuna göre, aile içindeki görevlerin üyeler tarafından sorumlu bir şekilde yerine getirilmediği, buna paralel olarak, ailenin, üyelerinin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimini gösteren davranış kontrolü alt testinin de yüksek puanları içerdiği ve her iki sonuca bağlı olarak gereken ilgiyi gösterme alt testi puanının da yüksek olduğu, yani aile üyelerinin birbirleriyle gereğinden fazla ilgilendikleri düşünülebilir. ADÖ' ndeki her bir alt ölçek için sağlıklı-sağlıksız ayırımını verebilecek ayırt edici sınır puanlarının saptanmamış olması (Bulut, 1990) ve dolayısıyla Türk ailesi için sağlıklı-sağlıksız ayırımını yapacak standart puanlar olmadığı için bu alt test sonuçlarının Türk aile yapısına uygunluğu konusunda kesin bir şeyler söylemek zordur. ADÖ'nin Türkiye'de, boşanma sürecinde ve evli çiftlerde; ayrıca ruh hastası bulunan ve bulunmayan ailelerde yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışması sonuçlarında da, bu üç alt testin puanlarının, evli olanlarda ve aynı şekilde ruh hastası bulunmayan ailelerde, diğer alt ölçeklerden daha yüksek olduğu görülmüştür (Bulut, 1990). Araştırmamızın sağlıklı grubunda da benzer sonuçlara ulaşılmış olması, muhtemelen Türk aile yapısının, gereken sorumluluğu üstlenmede güçlükleri olduğu ve bu sorumlulukları yerine getirmek için bir iteleyici güce, yani davranışlarını kontrol edecek bir güce fazlasıyla ihtiyaç gösterdiği, bunların sonucu olarak da birbirleriyle gerektiğinden fazla ilgili oldukları şeklinde bir sonucu düşündürmektedir. Her ne kadar sonuçlarımız, bu fikri destekler istatistiksel olarak anlamlı seviyede değilse de, bu konuda yapılacak bir çalışmayı teşvik eder mahiyette olduğu söylenebilir. Araştırma bulgularımıza, bu fikirler ışığında bakıldığında, eğer aileler, çocuklarını küçük yaşlardan itibaren sorumluluklarını üstlenecek şekilde yetiştirmemişlerse, muhtemelen küçük yaşlarda çok fazla sorun etmedikleri bu konu karşılığında daha sonraki yaşlarda çıkacaktır. Nitekim okula başlama ile birlikte, çocukların önce ders

sorumluluklarını, giderek yaşlarının gereği olan diğer sorumlulukları almasını bekleyeceklerdir. Dolayısıyla, küçük yaşlarda çok fazla sorun olmayan sorumluluk ihlalleri artık anne-baba-çocuk arasında sürtüşmeleri de beraberinde getirecektir. Anne-baba arasında sık rastlanan çocuk konulu çatışmaların kaynağını oluşturan bu durum, muhtemelen katılımcılarımızda da yaşanmaktadır. Anne-baba çatışmasının nedeni olarak çocuğun gösterilmesi, özellikle de yaş büyüdükçe bunun artış göstermesi, bu düşünceyi doğrular görünmektedir.

Yirmi iki kategorinin, II, III, IV ve V. Resim Kartlarında nasıl bir dağılım gösterdiğine bakıldığında, çocukların anne-baba çatışmasının seyriyle ilgili olumsuz beklentilerinin II. Resim Kartından başlayarak, III. ve IV. Resim kartlarına doğru giderek arttığı, küskünlüğü temsil eden, V. Resim Kartına gelindiğinde ise azaldığı bulunmuştur. Hatırlanacağı gibi II, III, ve IV. Resim Kartları, sırasıyla tartışma, kavga ve şiddeti temsil etmek üzere hazırlanmıştır. Bu bulgular, aslında bir anlamda, araştırmacı tarafından hazırlanmış olan resim kartlarının geçerliliğini de ortaya koymaktadır.

Çocukların çatışma seyriyle ilgili olumsuz beklentilerinin, çatışma şiddetinin artmasıyla paralellik göstermesi beklenen bir sonuçtur. Çatışmanın şiddeti arttıkça, çocukların çatışmaya dahil olacakları, evlilik çatışmasının ebeveyn-çocuk ilişkilerinde bozulmaya yol açabileceği veya çatışmanın evliliğin bitimine yol açabileceği kaygıları ortaya çıkmaktadır. Ebeveynler arası çatışmaların çocuklar tarafından nasıl değerlendirildiğini incelediği çalışmasında Grych (1998), çatışmanın şiddeti arttıkça, özellikle de fiziksel şiddeti içeriyorsa, çocuklar için daha zarar verici olduğunu ve daha fazla uyum problemlerine yol açtığını bildirmiştir. Benzer bulgular, Rogers ve Holmbeck'in (1997), 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışmada da bulunmuş ve çatışmanın sık ve şiddetli olmasıyla çocuklarda artan uyum problemleri bildirilmiştir.

Küskünlüğü temsil eden V. Resim Kartının çocuklar tarafından diğer kartlara göre daha olumlu algılandığı söylenebilir. Çocuklar adeta, tartışıp kavga edeceklerine küskün olsunlar daha iyi, gibi bir tepkiyle aslında anne-baba arasında sakinlik, huzur ve birlikteliği görmeyi istediklerini ortaya koymaktadırlar. Nitekim bu yorumu destekleyen bir başka sonuç da, çocukların, anne-baba ilişkisinin olumlu sonuçlanacağı ifadelerini, dört resim kartı içinde en fazla V. Resim Kartında kullanmış olmalarıdır.

Çocukların, çatışma için nedensel yüklemelerinden biri, tartışma, kavga ve dayağın olmasıydı. Bu da daha ziyade küskünlük kartı için verilmiş bir tepkidir. Ayrıca, çatışma nedeni en az V. Resim Kartında dış nedenlere

bağlanmıştı. Bu iki sonuç, çocukların küskünlüğü tek başına bir çatışma olarak değil, çatışmaların bir sonucu olarak algıladıklarını göstermektedir. Ebeveyn çatışmasının nasıl sonuçlanacağını düşünmek tepkisi de kartlar içerisinde en fazla V. Resim Kartına verilmiştir. Bu da, bazı çocukların çatışmanın seyriyle ilgili beklentileri konusunda küskünlük sonrasını kestiremediklerini düşündürmektedir. Ne var ki bu tepkiyi kullanan çocukların sayısının oldukça düşük olması nedeniyle, bunun araştırmaya açık bir konu olduğu söylenebilir.

Dikkati çeken sonuçlardan bir tanesi de, çocukların çatışma sahneleri arasında en fazla IV. Resim Kartı karşısında babaya karşı olumsuz duygularını dile getirmiş olmalarıdır. Babanın fiziksel şiddetini temsil eden bu sahne karşısında çocuklar, babaya karşı kızgınlık, öfke ve korku gibi olumsuz duygular bildirmişlerdir. Ebeveynler arasındaki fiziksel saldırganlık, sözel öfkeye göre çocuklarda daha fazla strese neden olmaktadır. Çocuklar fiziksel saldırganlık içeren çatışmaları, sözel veya sözel olmayan tepkilere göre önemli ölçüde daha öfkeli olarak algıladıklarını belirtmişlerdir. Öfkenin fiziksel şekilde ifadesine karşı çocukların yaptığı duygusal tepkiler, diğer ifade biçimlerine göre daha olumsuzdur ve çocuklar ebeveynleri arasındaki fiziksel saldırganlığı içeren kızgınlıklar karşısında gözle görülür bir şekilde rahatsız olmakta ve stres ya da öfkenin heyecansal tepkilerini yapmaktadırlar. Yapılan çalışmalar da göstermektedir ki, çocuklar, en fazla kızgınlık, üzüntü ve korku tepkilerini anne-baba arasındaki fiziksel öfkeye karşı bildirmektedirler (Cummings, Vogel, Cummings & El-Sheikh, 1989; Grych & Fincham, 1990). Bu sonuç, fiziksel şiddeti içeren çatışmaların çocukları daha olumsuz etkileyeceğini göstermektedir.

Aile işlevleri bakımından sağlıklı ve sağlıklı çocukların 22 kategoriye kullanımlarına göre dağılımlarına bakıldığında, bir kategori dışında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunamamıştır. ADÖ sonuçları tartışılırken de belirtildiği gibi, iki grubun aile işlevleri açısından sağlıklı ve sağlıklı olarak ayırt edilmesinde istatistiksel olarak anlamlı seviyelere ulaşılmış olmakla beraber katılımcıların çatışma şiddeti açısından çok büyük farklar göstermedikleri belirlenmişti. Katılımcıların sosyo-ekonomik seviyesinin yüksek olması ve yine tek çocuklu aile olmaları nedeniyle, anne-babaların çocuklarını örseleyici tutum ve davranışlardan kaçındıkları düşünülebilir.

Sadece, "Ebeveyn çatışmasının nasıl sonuçlanacağını düşünmek" kategorisi sağlıklı çocuklar tarafından daha fazla kullanılmıştır. Bu sonuç, sağlıklı gruptaki bazı çocukların çatışmanın seyriyle ilgili beklentileri konusunda daha kaygılı olduklarını düşündürmektedir. Belki; ahenkli bir hayat yaşayan ailelerin çocukları için çatışma daha az sıklıkta ya da şiddette yaşanan bir olay olduğundan, muhtemelen gelecekle ilgili daha fazla kaygı

yaratmaktadır. Çocukların çatışmayla ilgili önceki tecrübelerinin, çatışmayı algılamalarını etkilediği bilinmektedir (Grych ve Fincham, 1990). Önceki tecrübelerin etkisinin çocukların hafızalarına da bağlı olması ve hafıza kapasitelerinin yaşa bağlı olarak artması nedeniyle, çatışmaların çocuklar üzerinde yaş büyüdükçe daha fazla etkisi olacaktır. Nitekim istatistiksel anlamlılığa ulaşmamış olmasına rağmen bu tepkiyi 5-6 yaş grubundaki çocukların çok az kullandıkları saptanmıştır. Çocukların çatışmayı algılamasında, çatışmayla ilgili önceki tecrübelerinin etkisinin belirlenmesi için, çatışma şiddeti, sıklığı ve süresi açısından ve yine sosyo-ekonomik yönden birbirinden farklılık gösteren ailelerle çalışmak aydınlatıcı olacaktır.

Kız/erkek çocukların 22 kategoriyi kullanmalarına göre dağılımlarına bakıldığında, tüm sorular karşısında verilen "Bilmiyorum" tepkisinin erkekler tarafından daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda kız ve erkek çocukların anne-baba çatışmasına eşit bir şekilde maruz kalmalarına ve her ikisinin de bunun farkında olmalarına rağmen çatışmanın erkek çocuklarında daha fazla davranış problemleri oluşturduğu bildirilmiştir (Emery & O'Leary, 1982; Rutter, 1979). Grych ve Fincham' da (1990) erkek çocukların daha çok saldırgan davranışlar gösterirken, kız çocuklarının sıkıntı, ağlama gibi duygusal davranışlar gösterdiğini söylemektedirler. Saldırganlığın kız çocuklarda daha az kabul edici olması nedeniyle, onların stresli ortamlarla başa çıkabilmek için sözel tepkiler vermek gibi farklı yaklaşımlar geliştirebileceği ileri sürülmektedir. Bu bilgiler ışığında denilebilir ki, kız çocukları daha fazla duygu ve düşünce ifadeleri bildirirken, erkek çocukları daha çok davranışsal ifadeleri kullanmakta ve muhtemelen duygusal yaşantıları ile ilgili sözel ifadeleri istendiğinde ise bundan kaçınma yolu olarak bilmiyorum tepkisini vermektedirler. Ayrıca, her ne kadar istatistiksel olarak anlamlı seviyede olmasa da, kız çocuklarının erkeklere göre daha fazla duygu bildiriminde buldukları görülmektedir. Bunun katılımcı sayısının artması durumunda anlamlı seviyede fark gösterebileceği düşünülmektedir. Nitekim, Ryle & Lungli 'nin (1972) üniversite öğrencilerinde cinsiyet rolü özdeşleşmesi ve ebeveynlere benzerliklerini araştırdıkları çalışmalarında, erkeklerin anlamlı olarak kızlara göre daha fazla eyleme yönelik tepkiler ve daha az sözel tepkiler verdiklerini bildirmişlerdir.

Cinsiyetler arasında görülen bir farklılık da, IV. Resim Kartına verilen tepkilerde bulunmuştur. IV. Resim Kartında kullanılan "Babaya karşı olumsuz duygular hissetmek" kategorisi, kız çocukları tarafından daha fazla kullanılmıştır. Çatışma için ebeveynin suçlanması durumunda ortaya kızgınlık duygusu çıkar. IV. Resim Kartında şiddeti uygulayan kişi olarak babanın algılanması, kızgınlığın ona yönelmesine sebep olmaktadır. Bazı çalışmalar,

ergenlikte kızların, yetişkinler arası çatışma karşısında, erkek çocuklardan daha fazla öfkelenmelerini göstermektedir (Cummings, 1994). Yine IV. Resim Kartında çatışma nedeni olarak kullanılan, "Nedeni, babanın baskıcılığına bağlamak" kategorisi, kız çocukları tarafından daha fazla kullanılmıştır. Bu sonuca göre, kızların, kadın-erkek rol farklılığının kadını istismar edici yönüne karşı erkek çocuklarından daha hassas oldukları söylenebilir. Crockenberg ve Langrock' da (2001), çatışma karşısında kızların erkeklere göre daha fazla kızgınlık, üzüntü ve korku tepkileri verdiğini bulmuştur.

Sonuç

Çocukları anlamaya yönelik yapılan her türlü araştırmada, onları aile ortamı içerisinde değerlendirmek önemlidir. Özellikle de aile içi çatışmaların ve boşanmaların çocuklar üzerindeki etkilerinin araştırılması söz konusu olduğunda, aile ortamı daha çok önem kazanmaktadır. Bu anlamda, çatışmalı ortamlarda, çocukların çatışmayı nasıl algıladıkları ve bunu nasıl sözleştirdiklerini bilmek önemli görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, çocukların, ebeveynlerinin evlilik çatışmasını algılarının gelişimsel olarak incelenmesini ve algılamalar yönünden cinsiyetler arasında bir farklılık olup olmadığını betimlemeyi amaçlamıştır.

Çalışmanın bulguları doğrultusunda, çocukların hangi yaşta olursa olsun anne-babalarının mutlu bir ilişki içerisinde olmasını istedikleri, çatışma karşısına mutsuz ve üzüntülü olmak ve korkmak gibi, olumsuz duygular bildirdikleri ve çatışmaya müdahale etme eğiliminde oldukları saptanmıştır. Çocukların çatışmayla ilgili nedensel yüklemelerinin, çatışmanın seyriyle ilgili beklentilerinin ve başa çıkma yollarının gelişimsel olarak değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. Çatışmanın şiddeti arttıkça, özellikle de fiziksel şiddeti içerdiği durumlarda çocuklar daha olumsuz etkileniyor görülmektedir. Özellikle de kız çocuklarının fiziksel şiddete daha duyarlı olduğu ve bunu babaya yönelik öfkeleriyle dile getirdikleri bulunmuştur. Çatışma karşısında, aile yapıları bakımından sağlıklı ve sağlıklı gruplar arasında bir farklılık bulunamamıştır.

Çalışmanın bir başka amacı da, çocukların, ebeveynlerinin evlilik ilişkilerini nasıl algıladıklarını, nasıl yaşadıklarını ve bunları nasıl sözleştirdiklerini anlamaya yardımcı olabilecek mevcut bir ölçeğin olmaması nedeniyle, bu amaca yönelik bir materyal oluşturma çabasıdır. Araştırmacı tarafından hazırlanmış olan ve çocukların anne-baba arasındaki çatışmayı algılamasını değerlendirmeyi amaçlayan beş Resim Kartının amaçlanan doğrultuda işlediği saptanmıştır.

Kaynakça

- Aydın, C., Baskın, H. (1987). Boşanmış ve ayrı geçimsiz ailelerin çocukları üzerinde bir araştırma. *E.Ü. Tıp Fak. Dergisi*. Cilt. 26, sayı. 3, 943-949.
- Bulut, I. (1990). Aile değerlendirme ölçeği (a.d.ö.) el kitabı. Özgüzelış Mat. Ankara
- Bütey, F. (1970). KIT:EXP Zeka Testinin 8 yaşındaki 100 Türk çocuğuna tatbiki. İstanbul Üniversitesi Tecrübi Psikoloji Çalışmaları,8, S. 63-77.
- Covell, K. And Abramovitch, R. (1987). Understanding emotion in the family: children's and of happiness, sadness, and anger. *Child Development*, 58, 985-991.
- Crockenberg, S. & Langrock, A. (2001). The rol of specific emotions in children's responses to interparental conflict: A test of the model. *Journal of the Family Psychology*, 15 (2), 163-182.
- Cummings, E.M. (1994). Marital conflict and children's functioning. *Social Development*,Mar Vol. 3 (1)16-36.
- Cummings, E.M, Vogel, D., Cummings, J.S& El- Sheikh, M. (1989). Children's responses to different forms of expressions of anger between adults. *Child Development*, 60, 1392-1404
- Cummings, E.M.,& Cummings, J.S. (1988). A process-oriented approach to children's coping with adult's angry behavior. *Developmental Review*, 8, 296-321.
- Cummings, E.M., Zahn-Waxler, C.,& Radke-Yarrow, M. (1984). Developmental changes in children's reactions to anger in the home. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*,25,63-74.
- Cummings, E.M.Ballard, M. El-Sheikh, M. & Lake, M. (1991). Resolution and children's to interadult anger. *Developmental Psychology*, 27 (3), 462-470.

- Davies, P.T., Cummings, E.M. (1995). Children's emotions as organizers of their reactions to interadult anger: a functionalist perspective. *Developmental Psychology*, 4, 677-684.
- Ekşi, A. (1990). Çocuk, genç, ana-babalar. Bilgi Yayınevi, Ankara, 110-129.
- Emery, R. E., & O'Leary, K.D. (1984) Marital discord and child behavior problems in a nonclinic sample. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 12, 411-420.
- Emery, R. E., & O'Leary, K.D. (1982) Children's perceptions of marital discord and behavior problems of boys and girls. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 10, 11-24.
- Emery, R.E (1989) Family violence. *American Psychologist*, 44, 321-328
- Erel, O., Burman, B. (1995) Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 118 (1), 108-132.
- Gordis, E.B., Margolin, G. & John, R.S. (2001). Parents hostility in dyadic marital and triadic family settings and children's behavior problems. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69 (4), 727-734.
- Grych, J.H. & Fincham, F. D. (1990) Marital conflict and children's adjustment: A cognitive-contextual framework. *Psychological Bulletin*, 108(2), 267-290.
- Grych, J.H. & Fincham, F. D. (1993) Children's appraisals of marital conflict: initial investigations of the cognitive-contextual framework. *Child Development*, 64, 215-230.
- Grych, J.H. (1998). Children's appraisals of interparental conflict: situational and contextual influences. *Journal of Family Psychology*, 12 (3), 437-453.
- Gurman, A.S. & Kniskern, D.P. (Eds.).(1991) *Handbook of Family Therapy Vol:II. New Handbook of Family Therapy (Vol:II)*. Brunner/Mazel, New York 508-524.
- Hetherington, M.E., (1979). Divorce- a child's perspective. *American Psychologist*, 34, 851-858.

- Hortaçsu, N. (1997). İnsan İlişkileri, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 91-113.
- Jouriles, E.N., Barling, J., & O'Leary, K.D.(1987). Predicting child behavior problems in maritally violent families. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 15, 165-173.
- Kahn,T. C. (1960). Kahn Intelligence Tests: Experimental Form (KIT: EXP); Perceptual and Motor Skills. Monograph Supplement, v.10-1, 10, S. 123-153.
- Kaynaroğlu, N. (1984). Orta sosyo-ekonomik düzeydeki boşanmış ailelerin, altı yaş grubu çocuklarındaki psiko-sosyal özelliklerinin incelenmesi. Yayınlanmamış doktora Tezi.Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Kurdek, L. A. (1991). Differences in ratings of children's adjustment, by married mothers experiencing low marital conflict, married mothers experiencing high marital conflict, and divorced single mothers: A nationwide study. *Journal of Applied Developmental Psychology*, Jul-Sep Vol. 12(3) 289-305.
- Livesly, W.J.,& Bromly, D.B. (1973). *Person perception in childhood and adolescence*. London: Wiley.
- Long, N., Forehand, R., Fauber, R., & Brody, G. (1987). Self-perceived and independently observed competence of young adolescents as a function of parental marital conflict and recent divorce. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 15,15-27.
- Long, N.,& Forehand, R. (1987). The effects of parental divorce and parental conflict on children: An overview. *Developmental and Behavioral Pediatrics*,8,292-296.
- Miller, P.H., & Aloise, P.A. (1989) Young children's understanding of the psychological causes of behavior: a review, *Child Development*, 60, 257-285.
- Miller, P.H. (1983). *Theories of Developmental Psychology*, W.H. Freeman and Company.pp. New York 179-245.

- Ormanlıoğlu, M. (1986). Serebral Palsi, Akiz (Sonradan Kazanılmış) ve Konjenital BeyinHasarlı Çocuklarda Görsel Motor Sendromu Kapsayan İdrak Yetersizliklerinin Ölçümü. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları. İstanbul.
- Oppawsky, J. (2000). Parental bickering, screaming and fighting: Etiology of the most negative effects of divorce on children from the view of the children. *Journal of Divorce and Remarriage*, 32 (3), 141-147.
- Öner N. (1996). Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Testler. Boğaziçi Üniversitesi Mat., İstanbul 538-542.
- Porter, B., & O’Leary, K.D. (1980). Marital discord and childhood behavior problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 8, 287-295.
- Rogers, M.J. & Holmbeck, G.N. (1997). Effects of interparental aggression on children’s adjustment: The moderating role of cognitive appraisal and coping, *Journal of Family Psychology*. 11 (1), 125-130.
- Rutter, M. (1979). Maternal Deprivation, 1972-1978: New findings, new concepts; New approaches. *Child Development*, 50, 283-305.
- Ryle, A. & Lungli, M. (1972). Parental and sex identification of students measured with a repertory grid technique. *British Journal Social and Clinical Psychology*, 11, 149-161.
- Shantz, C. U. (1983). Social Cognition. In J. Flavell & E. Markman (Eds.), *Handbook of Child Psychology*, vol. 3: Cognitive Development (pp. 495-555). New York: Wiley.
- Smith, M.A., & Jenkins, J.M. (1991). The effects of marital disharmony on prepubertal children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, Vol.19(6) 625-644.
- Whitehead, L. (1979). Sex differences in children’s responses to family stress. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 20, 247-254.
- Wierson, M., Forehand, R., & McCombs, A. (1988). The relationship of early adolescent functioning to parent-reported and adolescent-perceived interparental conflict. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 16, 707-718.

Yörüköğlü, A. (1988). Gençlik Çağı. Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunları. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Fig. 1

